

УДК 342.84

ПРЯМІ ВИБОРИ ЯК ПРИНЦИП УКРАЇНСЬКОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА

І. Панкевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

Спираючись на чинне законодавство України, проаналізовано досвід дотримання принципу прямих виборів в Україні. Зокрема досліджено вплив системи голосування на дотримання цього принципу, проблеми особистого голосування як елемента принципу прямих виборів, кореспонденційного голосування, а також голосування уповноваженою особою.

Ключові слова: прями вибори, виборче право, особисте голосування, кореспонденційне голосування.

Як слушно свого часу зазначив Л. Явич, «принципи уособлюють собою такі начала, відправні ідеї, котрі виражають найважливіші закономірності цієї суспільно-економічної формації, є однопорядковими із сутністю права та становлять його головний зміст, володіючи універсальністю, вищою імперативністю та загальним значенням, скеровують та синхронізують увесь механізм правового регулювання, слугують критерієм законності та правомірності дій громадян і посадових осіб [1, с. 11]. Значення законодавчого і, насамперед, конституційного закріплення принципів виборчого права, важко переоцінити. Одним з найважливіших принципів виборчого права є прями вибори. Пряме виборче право означає, що беручи участь у виборах, громадяни віддають свій голос «за» чи «проти» кандидата на виборну посаду чи політичну партію. Воно забезпечує остаточність прийняття рішення щодо зайняття виборних посад та встановлення результатів виборів [2, с. 137]. Поряд з прямими виборами є вибори, які проводяться у непрямий (багатоступеневий) спосіб. У цьому випадку виборці обирають представників до органу нижчого рівня, котрі, своєю чергою, обирають представницькі органи вищого рівня. Наприклад, вибори Президента Сполучених Штатів Америки проводяться у два етапи: спочатку виборці обирають виборщиків, а останні здійснюють вибір президента. Як зазначає Б. Банашак, «боротьба за запровадження принципу, що забороняє приймати рішення про зайняття посади будь-ким крім виборців була пов'язана з прагненням до загальності виборчого права. Прямі вибори стали у ХХ столітті невід'ємною рисою демократичних держав, а там, де надалі існують непрямі вибори, колеги виборщиків практично не приймають рішень, а лише ратифікують раніше виражену у загальних виборах волю виборців» [3, с. 352]. У прямих виборах виборець віддає свій голос безпосередньо за кандидата чи кандидатів, прізвища яких зазначені у бюлетені для голосування. Тому вони є суттєво демократичнішими, ніж непрямі, оскільки не передбачають наявності жодних посередників між виборцями та кандидатами на виборні посади.

На відміну від принципів загального та рівного виборчого права, принцип прямих виборів не належить до числа універсальних, наприклад Конвенція про стандарти демократичних виборів, виборчих прав та свобод у державах – членах Співдружності Незалежних Держав встановлює у ст. 4, що дотримання принципу прямого виборчого права означає, що громадяни голосують у виборах відповідно

за кандидата і (чи) список кандидатів або проти кандидатів і (чи) списків кандидатів. Усі парламентські мандати палати національного законодавчого органу є предметом вільного вибору кандидатів і (чи) списків кандидатів шляхом загальних виборів [4]. Якщо національний законодавчий орган є двохпалатним, а частина чи усі парламентські мандати не є предметом вільного вибору кандидатів, боротьби між кандидатами та (чи) виборчими списками у процесі загальних виборів, то у цьому випадку простежують порушення згаданої Конвенції, оскільки фактично зазначена норма означає вимогу проведення прямих виборів тільки по відношенню до однієї із палат двохпалатного парламенту.

Конституція України у ст. 71, поряд з іншими принципами проведення виборів, встановлює, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування відбуваються на основі прямого виборчого права [5]. Конкретизацію принцип прямих виборів отримує у відповідних виборчих законах. Так ст. 4 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 р. чітко встановлює, що «вибори депутатів є прямими. Громадяни України обирають депутатів безпосередньо шляхом голосування за кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії, та за кандидатів у депутати в одномандатних округах» [6]. Подібно до парламентського виборчого закону принцип прямих виборів врегульовано й у Законі України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 р., у ст. 1 якої згадано про прямі вибори серед основних засад виборів [7]. Очевидним однак є те, що реалізація принципу прямих виборів в умовах застосування мажоритарно-пропорційної виборчої системи у парламентських виборах та у виборах до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад, у яких виборець голосує не тільки безпосередньо за кандидата у депутати, але й за виборчий список кандидатів у депутати від політичної партії, за цих умов підлягає модифікації. Натомість у виборах Президента України, депутатів сільських, селищних рад, а також сільських, селищних, міських голів, у яких застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості, виборці голосують безпосередньо за відповідного кандидата.

Вплив системи голосування на принцип прямих виборів. З погляду дотримання встановленого у Конституції України та у відповідних виборчих законах принципу прямих виборів найбільш відповідним до цього принципу з усіх застосовуваних до цього часу в Україні систем голосування є мажоритарна виборча система відносної більшості у одномандатних виборчих округах. Як вже було зазначено, на сьогодні ця система використовується у виборах Президента України, народних депутатів України в одномандатних округах, депутатів сільських, селищних рад, а також сільських, селищних, міських голів. До запровадження свого часу пропорційної виборчої системи у парламентських виборах та у виборах депутатів обласних, районних, міських рад довший час, починаючи з радянських часів, застосовувалася мажоритарна виборча система. На сьогодні має місце повернення до змішаної мажоритарно-пропорційної виборчої системи у парламентських та місцевих виборах. При цьому виникає питання: чи не є застосування змішаної виборчої системи, а донедавна – й «чисто» пропорційної виборчої системи порушенням принципу прямих виборів? Свого часу, після прийняття парламентом Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 24 вересня 1997 р., який запроваджував змішану (мажоритарно-пропорційну) виборчу систему, з поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) цього закону до Конституційного суду України звернулися народні депутати України, котрі

вважали, що у такий спосіб було порушено принцип прямих виборів. Однак найвищий орган конституційної юрисдикції рішенням від 26 лютого 1998 р. визнав, що принцип прямих виборів не був порушений внаслідок запровадження в Україні змішаної (мажоритарно-пропорційної) виборчої системи [8]. При цьому суддя М. Савенко висловив в окремій думці, що «встановлений Законом порядок голосування в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі позбавляє громадян, навіть за умови включення до бюлетеня всіх кандидатів у депутати, що є у списку, права формування списку кандидатів у депутати шляхом надання переваги тому чи іншому кандидату у депутати. Тобто виборці не можуть самі встановити черговість кандидатів у депутати у списку, а повинні підтримати або не підтримати в цілому список, який їм запропоновано політичною партією чи виборчим блоком партій, що робить вибори непрямими... Не відповідає принципу прямого виборчого права і порядок підрахунку голосів та встановлення результатів виборів у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі. Підрахунок голосів проводиться на підставі виборчих бюлетенів, які не передбачають можливості безпосереднього голосування за конкретного кандидата, тому і в протоколі підрахунку голосів зазначають лише кількість голосів, поданих за кожний список кандидатів у депутати від політичної партії, виборчого блоку партій у цьому окрузі» [8].

Акцентована в окремій думці судді М. Савенка проблема безпосередньо стосується голосування в Україні за так звані закриті партійні списки. Висування кандидатів, формування та затвердження виборчого списку кандидатів у депутати від партії у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі здійснюється партією на з'їзді (зборах, конференції) у порядку, встановленому статутом партії. При цьому, відповідно до ст. 80 чинного Закону України «Про вибори народних депутатів України», у виборчому бюлетені зазначаються визначений жеребкуванням номер кожної партії, повна назва відповідної партії, власні імена та по батькові перших п'яти кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії [6]. Тобто виборець бачить лише прізвища та по батькові тільки перших п'яти найвідоміших електоратові кандидатів у депутати, які є так звані «обличчя» партії. Так виборець фактично є позбавленим можливості голосування за конкретного кандидата у депутати. Така ж проблема наявна й у місцевих виборах в Україні. Незважаючи на те, що ст. 5 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» передбачає, що місцеві вибори є прямими, а виборці безпосередньо обирають депутатів та сільських, селищних, міських голів шляхом голосування за кандидатів у депутати та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутих та зареєстрованих у порядку, передбаченому цим Законом [9], ст. 66 цього ж закону встановлює, що у виборчому бюлетені для голосування в багатомандатному виборчому окрузі зазначаються порядковий номер кожної місцевої організації партії, повна назва відповідної місцевої організації партії, прізвища, власні імена та по батькові перших п'яти кандидатів у депутати, включених до виборчого списку місцевої організації партії. Тобто й у цьому випадку виборець лише чинить вплив на подолання відповідною політичною партією прохідного бар'єра та на кількість отриманих цією партією мандатів, але аж ніяк не на їх персональний склад. Йдеться про те, що не маючи можливості чинити вплив на персональний склад виборчого списку політичної партії, виборець часто тільки після голосування із засобів масової інформації дізнається, що до парламенту чи місцевої ради за

списком політичної партії було обрано осіб, які у разі голосування за мажоритарною системою ніколи б не дісталися на ці виборні посади. Наприклад унаслідок позачергових парламентських виборів 2007 р. (які відбулися за винятково пропорційною системою), мандати народних депутатів України отримала значна кількість так званих олігархів. За деякими даними у Верховну Раду України VI скликання було обрано біля ста найбільших українських бізнесменів, а кожна з трьох провідних у парламенті цієї каденції політичних сил у процесі виборчої кампанії мала хоча б одного спонсора – мільярдера та декілька мільйонерів з капіталом вище трьохсот мільйонів доларів [10]. Подібною є й ситуація з парламентськими виборами 2012 р., де на так званих прохідних місцях у партійних списках знову є присутніми бізнесмени «вищого ешелону». Щоправда, у зв'язку із поверненням до змішаної (мажоритарно-пропорційної) виборчої системи, деякі з цих бізнесменів вирішили кандидувати у народні депутати за мажоритарними виборчими округами, зокрема у тих місцевостях, де розміщений їхній бізнес і, відповідно, вони створили значну кількість робочих місць. Прикладами таких успішних «мажоритарних» проектів є переконлива перемога в одномандатному виборчому окрузі № 12 Вінницької області Петра Порошенка, де він отримав підтримку 71,52% виборців, чи Юхима Звягільського у одномандатному виборчому окрузі № 45 Донецької області з результатом 72,59% виборців [11]. Очевидним однак є те, що і в першому й у другому випадках згадані особи будуть передовсім захищати інтереси власного бізнесу, а вже згодом – інтереси виборців. Що ж стосується перебування відомих бізнесменів у виборчих списках відповідних партій, то тут також є можливою ситуація, коли інтереси їхнього бізнесу не співпадатимуть з інтересами політичних партій, членами яких вони є. Наслідком цього стає своєрідний політичний мезальянс, коли депутати від різних політичних партій голосують в унісон зі своїми ідеологічними суперниками, котрі де-факто є їхніми бізнес-партнерами. Зрештою, український досвід наочно відображає можливість співіснування членів парламентської більшості з дуже відмінними політичними уподобаннями. Йдеться, наприклад, про успішне співіснування у рамках однієї коаліції за результатами парламентських виборів 2006 р. Партії регіонів, Комуністичної партії України та Соціалістичної партії України, чи за результатами позачергових парламентських виборів 2007 р. парламентської більшості у складі Партії регіонів, Комуністичної партії України та Блоку Литвина.

Логічним виходом із ситуації, що склалася у контексті дотримання принципу прямих виборів, було б, на нашу думку, використання польського досвіду. Йдеться передовсім про застосування системи преференційного голосування, яке дає змогу виборцеві самостійно встановлювати порядок розміщення кандидатів у виборчому списку, що є іншим, ніж той, який запропонувала політична партія. У цьому випадку виборець, голосуючи за виборчий список політичної партії, має значно більші можливості для впливу на отримання мандатів вміщеними у цьому списку особами. Згадану систему можна було б використовувати як у парламентських, так і у місцевих виборах – до обласних, районних рад, а також міських рад середніх та великих міст (з населенням понад 200 тисяч жителів). Якщо ж йдеться про вибори депутатів міських рад (малих міст), тут, на нашу думку, взагалі варто відмовитися від застосовуваної нині у місцевих виборах змішаної системи на користь мажоритарної, як це нині є у виборах депутатів сільських та селищних рад. Тим більше, що досить часто деякі селища чи малі міста кількісно не відрізняються від великих сіл. У таких малих територіальних громадах зазвичай вирішальне значення має не ідеологічний чинник, а авторитет відомої локальної спільноті особи. Показовим прикладом, що підтверджує

цей висновок, є особа колишнього Турківського міського голови Геннадія Брича, котрий протягом декількох каденцій обіймав згадану посаду, незважаючи на те, що у часи Радянського Союзу працював першим секретарем Турківського районного комітету Комуністичної партії України й у часи незалежності надалі залишався її членом [12]. Незважаючи на те, що ідеологічні переконання більшості мешканців цього містечка абсолютно відрізняються від політичних переконань колишнього міського голови, очевидним є факт, що він багаторазово обирався на цю посаду не з ідеологічних міркувань, а саме завдяки його господарсько-організаційним якостям, що були належно оцінені виборцями.

Так, запровадження замість закритих виборчих списків внутрішньопартійної конкуренції дало б змогу зменшити автократичний вплив партійних лідерів на формування виборчих списків. На сьогодні ж дуже часто при формуванні цих списків лідери відповідних політичних сил керуються лише власними перевагами та уподобаннями, не беручи до уваги як погляди своїх однопартійців, так і громадську думку. Розповсюдження у середовищі політичних партій, що беруть участь у виборах, набула практика формування так званих іменних політичних блоків чи партій. Наприклад, у позачергових парламентських виборах у вересні 2007 р. три з 20-ти політичних сил були іменними: Блок Юлії Тимошенко, Блок Литвина, Виборчий блок Людмили Супрун – Український регіональний актив. У виборах 2012 р. іменними були три з 21-ої політичної партії: політична партія «УДАР Віталія Кличка», партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!», Радикальна партія Олега Ляшка. При цьому політичні партії, які на сьогодні перестали бути іменними, й надалі сприймаються багатьма виборцями лише через призму їхніх лідерів. Йдеться, наприклад, про політичну партію Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» чи про політичну партію «Наша Україна». Щоправда, харизма лідера може не тільки допомогти «своїй» політичній силі, але й навпаки – зашкодити їй [13].

Особисте голосування як елемент принципу прямих виборів. Українське виборче право особливе значення приділяє особистому голосуванню. Особисте голосування означає самостійне прийняття виборцем рішення щодо власного голосу. Воно тісно пов'язане з принципом таємності голосування, оскільки є важливим засобом забезпечення реалізації цього принципу. Особисте голосування також є гарантією прозорих та демократичних виборів, зменшуючи можливість маніпулювання виборчими бюлетенями у процесі підрахунку голосів. У ст. 8 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» встановлено, що «кожен виборець голосує на місцевих виборах особисто. Голосування за інших осіб чи передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється» [9]. Цю ж норму продубльовано у ст. 8 чинного парламентського виборчого закону [6] та Закону України «Про вибори Президента України» [7]. Більше того, законодавець передбачив сувору кримінальну відповідальність за порушення виборчих прав громадян, встановивши у ст. 158 Кримінального кодексу України, що умисне надання членом виборчої комісії чи комісії з референдуму громадянину можливості проголосувати за іншу особу чи проголосувати більше ніж один раз у ході голосування або надання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі особі, яка не включена до списку виборців (громадян, які мають право брати участь у референдумі) на відповідній виборчій ділянці (ділянці з референдуму), або надання виборцеві заповненого виборчого бюлетеня (бюлетеня для голосування на референдумі) караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з

позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років [14].

Кореспонденційне голосування. Є декілька можливостей кореспонденційного голосування: за допомогою пошти, електронної пошти або з використанням комунікаційних технологій. На сьогодні широко використовуються два види голосування за допомогою пошти: загальне голосування та голосування на вимогу громадянина, який володіє таким правом. Зміст загального голосування за допомогою пошти полягає у тому, що кожен виборець має право надіслати свій бюлетень для голосування за допомогою пошти замість віддати свій голос у виборчій дільниці у день виборів. Наприклад, у Великій Британії усі виборці отримують за допомогою пошти реєстраційний формуляр, на основі якого формуються списки виборців та у якому вміщено питання, чи виборець хоче голосувати за допомогою пошти. У випадку такої вимоги він отримує виборчий бюлетень, який за допомогою пошти надсилає на адресу виборчої комісії відповідного виборчого округу. Більше того, при заповненні згаданого реєстраційного формуляра виборець може зазначити вимогу отримувати виборчі бюлетені у всіх наступних виборах, аж до часу відкликання, або тільки один бюлетень в одних виборах. На вимогу виборця бюлетень для голосування може бути надіслано до будь-якої держави світу [15].

Для голосування на вимогу виборця у більшості виборчих систем вимагається дотримання таких умов:

- виконання громадянином службових обов'язків, які не дозволяють йому знаходитися у місці голосування в день виборів;
- релігійні чи морально-етичні переконання, які не дають змоги брати участь у виборах у певний день;
- раніше заплановано довготривале перебування у лікувальному закладі з приводу хвороби чи вагітності;
- заплановано закордонний виїзд тощо.

Якщо йдеться про кореспонденційне голосування за допомогою електронної пошти чи інших комунікаційних технологій, то це, на нашу думку, є для України питанням майбутнього. Запровадження до виборчої системи сучасних інформаційних технологій дасть змогу розширити можливості кореспонденційного голосування. У цьому випадку найважливішим завданням буде належне забезпечення захисту баз даних відповідних виборчих комісій від можливого несанкціонованого проникнення до них так званих «хакерів». З огляду на те, що на сьогодні непоодинокими є випадки несанкціонованого доступу навіть до добре захищеного сервера Пентагону, використання голосування за допомогою електронної пошти є можливим лише після удосконалення програмного забезпечення до такого рівня, коли можливим буде вести мову про надійний захист від несанкціонованого зовнішнього втручання серверів Центральної виборчої комісії та виборчих комісій нижчого рівня.

Голосування за допомогою пошти має довгу традицію у англо-саксонській правовій системі. Уперше воно було застосоване під час Сецесійної війни у 1861–1865 рр. в Північній Америці, коли за ініціативою Авраама Лінкольна солдати північноамериканських штатів, які знаходилися у казармах місць проведення військових дій, прийняли рішення про участь у виборах, що проходили у їхніх штатах. Не маючи можливості безпосередньої участі у виборах, солдати заповнили виборчі бюлетені та вислали їх за допомогою пошти членам своїх родин, котрі згодом вкинули їх до виборчих урн [16, с. 41]. Відтоді голосування за допомогою пошти стало широко розповсюдженим способом голосування у США та інших державах англо-саксонської правової системи. Часто воно є єдиним можливим засобом реалізації активного

виборчого права. Наприклад, у процесі парламентських виборів 2001 р. у Великій Британії жителі сільських регіонів держави з приводу спалаху епідемії ящура були ізольовані від зовнішнього світу і тільки завдяки поштовим виборчим бюлетеням отримали можливість голосування, не виходячи з власної домівки [17].

Інститут голосування за допомогою пошти, будучи на початках свого існування так званим допоміжним способом (який гарантував реалізацію виборчого права вузькій категорії виборців), на сьогодні у Великобританії перетворився у постійний спосіб голосування. Наприклад, у виборах 2005 р. в деяких виборчих округах цим способом скористалося до 50% виборців. Тоді з приводу виборчих фальсифікацій у процесі голосування британська поліція порушила 25 справ у 19-ти виборчих округах. У деяких округах пропала велика кількість бюлетенів для голосування, як наприклад у Бірмінгемі, де бракувало 20000 поштових виборчих бюлетенів [18]. Можливість голосування за допомогою пошти для такої значної кількості виборців стала наслідком значної лібералізації британського виборчого законодавства: прийнятий 2000 р. акт про народне представництво дозволив голосувати за допомогою пошти усім виборцям Англії, Шотландії та Уельсу [19]. У відповідності до цього акта британський виборець не мусить вказувати причину, котра унеможливує його присутність на виборчій дільниці.

Позитивною рисою голосування за допомогою пошти є те, що воно дає підстави збільшити явку виборців, надаючи можливість проголосувати виборцям, що проживають у віддалених та важкодоступних місцевостях. Заповнюючи виборчий бюлетень вдома виборець має більше можливостей для вдумливого ознайомлення з виборчими програмами кандидатів у депутати. Щоправда у цьому випадку є можливість для впливу на рішення виборця, тобто порушується принцип таємності голосування. У випадку голосування за допомогою пошти складно виявити існування такого зовнішнього впливу на волевиявлення виборця. Більше того, з'являється загроза, що окремі кандидати можуть за допомогою підкупу виборців вплинути на результати голосування. Якщо присутність на виборчій дільниці членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів, уповноважених осіб ускладнює можливість вчинення впливу на виборця, то у випадку голосування за допомогою пошти можливість такого впливу істотно зростає. У такій ситуації важливим засобом забезпечення гарантії дотримання прав виборців є кримінальне законодавство, яке встановлює відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

Негативною рисою запровадження голосування за допомогою пошти в Україні є, крім додаткових можливостей зловживань, далеко не найкращий технічний стан «Укрпошти». Адже на сьогодні складно говорити про гарантування захисту від зламання поштових скриньок, тим більше, що таких скриньок зрештою й немає в усіх громадян, або ж вони є поламаними чи й просто знищеними. Також існує проблема неналежної якості послуг, які надає «Укрпошта», зокрема, слабкими сторонами цієї установи є тривалий час надходження кореспонденції до адресата, пошкодження поштової кореспонденції. Додатковою проблемою, яка чинить істотний вплив на проведення виборів за допомогою пошти в Україні, можуть стати різні помилки у списках виборців. Усуненню таких помилок мав би сприяти реєстр виборців [20], проте, як засвідчила практика парламентських виборів 2012 р. він не став панацеєю у питанні захисту виборчих прав громадян.

Важливим завданням, яке постане перед Центральною виборчою комісією, стане прийняття інструкції про порядок голосування за допомогою пошти, яка повинна буде чітко врегулювати це питання та роз'яснити його пересічному виборцеві. Адже у виборця, який голосує за допомогою пошти, немає можливості отримання нового

булетеня для голосування замість пошкодженого або ж неправильно заповненого, як це є можливим під час голосування на виборчій дільниці.

Істотною роллю у підготовці голосування за допомогою пошти виконують засоби масової інформації, зокрема радіо, телебачення та друковані засоби масової інформації. Окремо про можливість голосування за допомогою пошти слід було б інформувати трудові колективи, де працює найбільша кількість осіб, які є потенційними виборцями, що голосують таким способом: працівники правоохоронних органів, міністерства з надзвичайних ситуацій, лікарі швидкої допомоги та ін.

Сучасне українське виборче законодавство не передбачає жодної можливості кореспонденційного голосування, у тому числі й за допомогою пошти. Тому слід було б, на нашу думку, запозичити зарубіжний досвід. Проте найважливішою перешкодою, яка стане на перепоні запровадження цього способу голосування, будуть виборчі зловживання. Зрештою, як бачимо, навіть у державах так званої стабільної демократії, до яких належать Великобританія та США, немає повної гарантії захисту від застосування виборчих фальсифікацій. Запровадження ж на сьогодні в Україні можливості голосування за допомогою пошти для усіх громадян України є недоцільним. Тому варто встановити чіткий перелік підстав, при дотриманні яких таке голосування є обґрунтованим. Якщо ж згаданий спосіб голосування виправдав би свою ефективність, то у подальшому можна було б розширити перелік категорій виборців, що мають право голосувати за допомогою пошти. Загалом же застосування інституту голосування за допомогою пошти під час проведення усіх видів виборів в Україні, без сумніву, матиме позитивний вплив на загальний стан демократизації у державі виборчих процедур. Своєю чергою, це дасть змогу зменшити виборчий абсентеїзм, що, у кінцевому підсумку, позитивно відіб'ється на більшій легітимізації влади.

Зазначимо, що голосування за допомогою пошти на сьогодні є притаманним не тільки Великобританії чи Сполученим Штатам Америки, але й багатьом пострадянським державам. Наприклад виборче законодавство Латвії запровадило таку можливість для виборців, які знаходяться за кордоном. Так, відповідно до ст. 43 Закону «Про вибори до Сейму» від 6 червня 1995 р., для проведення голосування виборець зобов'язаний не раніше, ніж за п'ять місяців, але не пізніше, ніж за три тижні перед днем виборів подати до відповідної дипломатичної чи консульської установи Латвійської Республіки, у яких будуть організовані виборчі дільниці, заяву про бажання голосувати таким способом. У цьому випадку виборець пред'являє паспорт громадянина Латвії, у якому робиться відмітка про голосування, а також подає своє ім'я, прізвище, персональний код та адресу за кордоном, на яку має бути надіслано виборчі матеріали [21]. Прийнятий Центральною виборчою комісією Російської Федерації на підставі ст. 64 Федерального Закону «Про основні гарантії виборчих прав та права участі у референдумі громадян Російської Федерації» [22] тимчасовий порядок голосування за допомогою пошти під час проведення виборів до органів державної влади суб'єкта Російської Федерації, органів місцевого самоврядування, референдуму суб'єкта Російської Федерації та місцевого референдуму від 7 серпня 2003 р. запровадив можливість такого голосування у виборах до органів державної влади суб'єкта Російської Федерації та органу місцевого самоврядування [23].

Голосування уповноваженою особою. Виборче законодавство деяких держав встановлює можливість голосування уповноваженою особою. Як зазначає Є. Бучковський, низка європейських держав (зокрема, Бельгія, Франція, Голландія) допускає щодо деяких визначених груп виборців голосування за допомогою

уповноваженої особи [24]. Українське виборче законодавство такої можливості не встановлює. Більше того, публіковані Центральною виборчою комісією перед кожними виборами коментарі виборчих законів чітко підкреслюють, що неможливим є голосування уповноваженою особою. Проте це зовсім не означає, що неможливою є допомога виборцю, котрий з приводу фізичних вад не може самостійно заповнити виборчий бюлетень. Такий виборець має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії скористатися допомогою іншого виборця, крім члена виборчої комісії, кандидата у депутати, його довіреної особи, уповноваженої особи партії, офіційного спостерігача [6]. Тоді йдеться не про передачу іншій особі виборчого бюлетеня, а про фізичну допомогу у реалізації волі виборця, котрий віддає свій голос за відповідного кандидата у депутати. Не є також голосуванням уповноваженою особою допомога інших осіб неписьменним особам. У цьому випадку виборець особисто приходить до виборчої дільниці та самостійно вирішує за кого голосувати, а допомога інших осіб має винятково технічний характер.

Список використаної літератури

1. Явич Л.С. Право развитого социалистического общества (сущность и принципы) / Л.С. Явич. – М., 1978.
2. *Wiśniewski J. Różnorodne formy zatrudnienia / J. Wiśniewski. – Toruń, 2010.*
3. *Banaszak B. Prawo konstytucyjne. – 3 wydanie zmienione / B. Banaszak. Warszawa, 2004.*
4. Конвенция о стандартах демократических выборов, избирательных прав и свобод в государствах-участниках Содружества Независимых Государств // Содружество. Информационный Вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. – № 2 (41).
5. Конституція України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.
6. Закон України «Про вибори народних депутатів України» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.
7. Закон України «Про вибори Президента України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 14. – Ст. 81.
8. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/98 від 26.02.1998 року у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України (справа про вибори народних депутатів України // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 93.
9. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 35–36. – Ст. 491.
10. У парламент йдуть мільйонери // газета «Волинь». – 2007. – № 688. – 11 вересня.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/=900.html>
12. У райцентрі Турка немає жодної книгарні // Газета по українськи. – 2007. – 6 вересня.
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : www.cvk.gov.ua
14. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
15. Representation of the People Act 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/20000002.htm>
16. *Калинович В. Сполучені Штати Америки (1176–1917). Лекції з курсу «Історія держави і права зарубіжних країн» для студентів юридичного факультету університету / В. Калинович. – Львів 1965.*

17. Выборы 2001 года в Великобритании: общее и частное // Великобритания после всеобщих выборов 2001 г.: результаты и тенденции / Доклады Института Европы ; отв. ред. В. Шенаев. – М., 2002.
18. 20000 missing votes heighten Birmingham postal fraud fears // The Times, 06.05.2005.
19. Representation of the People Act 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/20000002.htm>
20. Закон України «Про Державний реєстр виборців» // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 20. – Ст. 282.
21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://web.cvk.lv/pub/public/28737.html>
22. Федеральный закон Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации от 22 мая 2002 года // Парламентская газета. – 2002. – № 110.
23. Постановление Центризбиркома Российской Федерации от 07.08.2003 г. № 20/144-4 о временном порядке голосования при проведении выборов в органы государственной власти субъекта Российской Федерации, органы местного самоуправления // Вестник Центральной избирательной комиссии Российской Федерации. – М., 2003.
24. *Buczowski J. Podstawowe zasady prawa wyborczego III Rzeczypospolitej.* Wydawnictwo UMCS / J. Buczowski. – Lublin, 1998.

ПРЯМЫЕ ВЫБОРЫ КАК ПРИНЦИП УКРАИНСКОГО ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА

И. Панкевич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

Опираясь на действующее законодательство Украины, проанализировано опыт соблюдения принципа прямых выборов в Украине. В частности исследовано влияние системы голосования на соблюдение этого принципа, проблемы личного голосования как элемента принципа прямых выборов, корреспонденционного голосования, а также голосования уполномоченным лицом.

Ключевые слова: прямые выборы, избирательное право, личное голосование, корреспонденционное голосование.

DIRECT ELECTIONS AS A PRINCIPLE OF THE UKRAINIAN ELECTION LAW

I. Pankevych

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str. 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The experience of the direct elections principle observance in Ukraine is analyzed. In particular, the influence of voting system on the observance of this principle, problems of individual voting as an element of the direct elections principle, voting by correspondence and by proxy are researched.

Key words: direct elections, election law, individual voting, voting by correspondence.

*Стаття: надійшла до редакції 30.10.2012
прийнята до друку 09.11.2012*